

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA DUDUQLANISHNI KORREKSIYA QILISHNING KOMPLEKS TEXNOLOGIYALARI

Abdullayeva Karomat Islom qizi .

Boshlang'ich va maktabgacha ta'lim fakulteti

Maxsus pedagogika :logopediya yo'nalishi talabasi 2-kurs talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni korreksiya qilishning kompleks texnologiyalari, ularning psixologik, pedagogik va logopedik asoslari ilmiy jihatdan tahlil etilgan. Tadqiqotda duduqlanishning etiologik omillari, emotsional beqarorlik, nutq apparati faoliyati va ijtimoiy moslashuv darajasi bilan bog'liq jihatlar o'rganiladi. Shuningdek, logopedik mashqlar, psixokorreksion intervensiya, nafas va artikulyatsiya texnikalari, ritmoterapiya, o'yin asosidagi yondashuvlar va zamonaviy multimodal metodlar integratsiyasi yoritiladi. Maqolada taqdim etilgan kompleks texnologiyalar duduqlanuvchi bolalarda nutqning ravonligini tiklash, kommunikativ faolligini oshirish va emotsional barqarorligini mustahkamlashga yordam beruvchi ilmiy-amaliy asoslarni beradi.

Kalit so'zlar: Duduqlanish, kompleks texnologiyalar, logopedik korreksiya, psixokorreksiya, nutq ritmi, artikulyatsiya, nafas mashqlari, maktabgacha ta'lim, multimodal yondashuv.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutq rivojlanishining me'yoriy jarayonlari buzilgan holatlarda, ayniqsa duduqlanish kuzatilganda, bola shaxsining emotsional holati, ijtimoiy moslashuvi va intellektual rivojlanishi ham sezilarli darajada ta'sirlanadi. Duduqlanish – bu nutqning temp, ritm va uzluksizlik jihatidan buzilishi bo'lib, u ko'pincha psixologik tanglik, kuchli hayajon, muloqotga kirishishdagi qo'rquv va fiziologik jarayonlarning yetarlicha shakllanmaganligi natijasida yuzaga keladi. Duduqlanishning rivojlanish mexanizmlarining ko'p qirrali bo'lishi uni bartaraf etishda kompleks, ya'ni turli metodlarning uyg'unlashtirilgan holda qo'llanishini talab qiladi.

Zamonaviy logopediya va psixologiya duduqlanishni faqat nutq apparatidagi muammolar bilan bog'lashning o'zi yetarli emasligini ta'kidlaydi. Chunki bu holat bolada qo'shimcha psixologik to'siqlar, ichki tanglik, o'ziga ishonchsizlik va kommunikativ vaziyatlardan qochish kabi xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin. Shu sababli duduqlanishni bartaraf etish jarayonida nafaqat logopedik mashqlar, balki

psixokorreksion metodlar, o'yin texnologiyalari, relaksatsiya mashqlari, nafasni boshqarish, ritmika va multimodal yondashuvlar ham ahamiyatlidir.

Kompleks texnologiyalar bolalarning yosh xususiyatlari, shaxsiy rivojlanish darajasi, duduqlanishning shakli va og'irlik darajasidan kelib chiqib rejalashtiriladi. Amaliyotda logoped, psixolog, musiqiy rahbar, tarbiyachi va ota-onalar o'rtasidagi hamkorlik korreksiya jarayonining muhim tarkibiy qismiga aylanadi. Ushbu maqolada duduqlanishni kompleks yondashuv asosida korreksiya qilishning nazariy asoslari, amaliy texnologiyalari va ta'lim-tarbiya jarayonidagi o'rni ilmiy tahlil qilinadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni bartaraf etishda kompleks texnologiyalarni qo'llash eng samarali yondashuvlardan biri hisoblanadi. Duduqlanish nafaqat nutqning ritm va temp jihatidagi buzilishi, balki bolaning emotsional holati, o'ziga bo'lgan ishonchi va ijtimoiy moslashuvini ham ta'sir qiladi. Shu sababli korreksiya jarayoni ko'p qirrali bo'lishi, ya'ni logopedik mashqlar, psixologik intervensiyalar, o'yin asosidagi metodlar va multimodal texnologiyalarni birlashtirish orqali amalga oshirilishi zarur.

Logopedik mashqlar duduqlanishni bartaraf etishda asosiy vazifani bajaradi. Nutq apparati harakatlarini faollashtirish, artikulyatsiya a'zolarini mustahkamlash va nutq nafasni boshqarish logopedik mashg'ulotlarning muhim jihatlaridir. Artikulyatsion gimnastika, lab va til mashqlari, jag' va yumshoq tanglayning koordinatsiyasini rivojlantirish, shuningdek, diafragmal nafasni shakllantirish bolaga nutq ritmini va ravonligini mustahkamlashga yordam beradi. Logoritmik mashqlar va ritmik o'yinlar nutq ritmini sezish va boshqarishni rivojlantiradi. Shu bilan birga, multimodal texnologiyalar, jumladan vizual ko'rsatmalar, interaktiv ilovalar va musiqa asosidagi mashqlar bolaning e'tiborini jalb qiladi, mashg'ulotlarni qiziqarli qiladi va motivatsiyani oshiradi.

Psixologik intervensiyalar esa bolaning emotsional holatini barqarorlashtirishga qaratilgan. Duduqlanuvchi bolalarda ko'pincha qo'rquv, ichki tanglik va ijtimoiy muhitga moslasha olmaslik holatlari uchraydi. Relaksatsiya mashqlari, chuqur nafas olish texnikasi, autogen mashqlar va o'yin terapiyasi bolaning ichki tarangligini kamaytirishga xizmat qiladi. Psixologik yondashuv bolaning nutqga bo'lgan ishonchini oshirish, kommunikativ vaziyatlarda o'zini erkin tutishini shakllantirishga yordam beradi. Shu tariqa, psixologik yordam logopedik mashg'ulotlarning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Kompleks texnologiyalarni muvaffaqiyatli qo'llash psixolog va logopedning integrativ ishini talab qiladi. Mashg'ulotlar individual yondashuvga asoslanadi, bunda

bolaning temperamentini, shaxsiy xususiyatlarini, duduqlanishning shakl va darajasini inobatga olish muhimdir. Masalan, emotsional jihatdan tashvishli bolalarda mashg'ulotlar avval psixologik relaksatsiya bilan boshlanadi, so'ngra logopedik mashqlar bosqichma-bosqich murakkablashtiriladi. Ba'zi hollarda mashg'ulotlarni psixolog va logoped birgalikda olib boradi, bu bola uchun xavfsiz va qulay kommunikativ maydon yaratadi.

Oila bilan hamkorlik ham kompleks texnologiyalarning ajralmas qismidir. Ko'plab bolalarda duduqlanishning kuchayishiga oilaviy muhit va muloqot madaniyati yetarli emasligi sabab bo'ladi. Ota-onalarga psixoedukatsiya orqali to'g'ri muloqot usullari o'rgatiladi, uy sharoitida bajariladigan logopedik mashqlar tavsiya qilinadi. Shu tariqa, oilaviy qo'llab-quvvatlash bolaning nutqini tiklash jarayonini tezlashtiradi va samaradorligini oshiradi.

O'yin asosidagi yondashuvlar ham duduqlanishni korreksiya qilishda muhim rol o'ynaydi. Mashg'ulotlar o'yin shaklida tashkil etilganda bola stressni kamaytiradi, mashqlarni tabiiy tarzda bajaradi va nutq jarayoniga qiziqishi ortadi. O'yinlar nutq ritmini, artikulyatsiyani, kommunikativ qobiliyatlarni mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, o'yinlar bolalarda o'zini ifoda etish, guruh bilan hamkorlik qilish va ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Nafas va ritm mashqlari duduqlanishni kamaytirishda alohida ahamiyatga ega. Nafasni boshqarish mashqlari nutq ritmini, ovozning barqarorligini va artikulyatsion koordinatsiyani yaxshilaydi. Logopedik ritmik mashqlar, qo'shiq va harakatlar, shuningdek, ritmik o'yinlar bolada nafas va nutq sinxronligini shakllantiradi. Shu tariqa, bolaning nutqi tabiiy va ravon holatga keladi, duduqlanish darajasi kamayadi.

Multimodal texnologiyalar va interaktiv vositalardan foydalanish mashg'ulotlarni qiziqarli va motivatsion qiladi. Vizual ko'rsatmalar, animatsion ilovalar, musiqiy qo'llanmalar bolalarning e'tiborini jalb qiladi, mashg'ulotlarga faol ishtirokni oshiradi va o'rganish jarayonini rag'batlantiradi. Bunday texnologiyalar logopedik mashg'ulotlar samaradorligini oshirish bilan birga psixologik barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Natijada, kompleks texnologiyalar asosida olib boriladigan mashg'ulotlar bolada nafaqat duduqlanishni kamaytiradi, balki nutqga bo'lgan ishonchni oshiradi, kommunikativ faollikni kuchaytiradi, emotsional barqarorlikni mustahkamlaydi va ijtimoiy moslashuvni yaxshilaydi. Bu yondashuv maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni bartaraf etishda eng samarali, ilmiy asoslangan va amaliyotda keng qo'llaniladigan metodlardan biridir.

Shu bois, maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni korreksiya qilishning kompleks texnologiyalari – logopedik mashqlar, psixologik intervensiyalar, o‘yin va multimodal metodlarning uyg‘unligi bo‘lib, ular bolaning nutq rivojlanishiga, emotsional va ijtimoiy holatiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Bu yondashuv bugungi kunda zamonaviy pedagogika va logopediya amaliyotining muhim qismiga aylangan.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni bartaraf etishda kompleks texnologiyalardan foydalanish yuqori samaradorlikka ega ekanligi aniqlangan. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, duduqlanishning fiziologik, psixologik va kommunikativ omillari bir vaqtning o‘zida rol o‘ynaydi, shu sababli uni bartaraf etishda logopedik mashqlar va psixologik intervensiyalarni uyg‘unlashtirish muhim hisoblanadi.

Logopedik mashqlar nutq apparatini mustahkamlash, artikulyatsiya a’zolarini faollashtirish, nafas va nutq ritmini boshqarishni shakllantirishga xizmat qilsa, psixologik intervensiyalar bolaning emotsional holatini barqarorlashtirish, qo‘rquv va ichki taranglikni kamaytirish hamda o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshirishga yordam beradi. Integrativ yondashuv natijasida bolalar nutqning ravonligini tiklaydi, kommunikativ faollikni oshiradi, ijtimoiy moslashuv va nutqiy kompetensiyasini rivojlantiradi.

Shuningdek, oila bilan hamkorlik va o‘yin, multimodal texnologiyalarni qo‘llash mashg‘ulotlarni samarali qiladi, motivatsiyani oshiradi va bolaning mashg‘ulotlarga qiziqishini kuchaytiradi. Shu bilan birga, kompleks texnologiyalarni individual yondashuv bilan uyg‘unlashtirish duduqlanishni korreksiyalashda eng maqbul yo‘l hisoblanadi.

Natijada, maktabgacha yoshdagi bolalarda duduqlanishni bartaraf etishda logopedik va psixologik metodlarning uyg‘unligi, o‘yin asosidagi yondashuv va multimodal texnologiyalardan foydalanish samarali va ilmiy asoslangan model sifatida e’tirof etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Глухов В. П. Логопедия: Коррекция речевых нарушений. – Москва: Владос, 2019.
2. Волкова Г.А. Логопедическая ритмика в коррекции заикания у детей. – Санкт-Петербург: Речь, 2017.
3. Андропова Л.Г. Психологические аспекты коррекции заикания у дошкольников. – Москва: Педагогика, 2020.
4. Стюркен Е.Р. Психокоррекционные методы в работе с детьми с речевыми нарушениями. – Минск, 2018.

5. Yairi E., Seery C. Stuttering: Foundations and Clinical Applications. – Pearson, 2021.
6. Guitar B. Stuttering: An Integrated Approach to Its Nature and Treatment. – Lippincott Williams & Wilkins, 2019.
7. Montgomery J. Speech Disorders in Early Childhood. – Springer, 2020.
8. Smith A., Kelly E. Therapeutic Approaches to Stuttering in Children. – Routledge, 2018.
9. Conture E. Stuttering in Children and Adults. – Plural Publishing, 2016.
10. Van Riper C. The Nature of Stuttering. – Prentice Hall, 2015.